

AŞK MESNEVİLERİNDE OYUN VE EĞLENCENİN KURGUSAL İŞLEVİ¹

Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

ÖZ

Aşk mesnevilerinde kahramanların sevgiliyi görüp âşık olmaları genellikle bir eğlence ortamında veya av esnasında gerçekleşir. Bu mesnevilerde eğlence ve oyunlara kahramanların sevgiliyle buluştukları, ayrılık sonrası kavuştukları ve kutlama yaptıkları, misafirler şerefine ziyafet verdikleri veya mesnevilerin sonunda düğün yaptıkları durumlarda da yer verilir. Eğlenceler daha çok işret meclisleri (içki-müzik, hanende, rakkase, saki ve ziyafet sofraları), av, ve bazı oyunlar (guy u çevgan oyunu, satranç, tavla, turtut, el oyunu, yüzük oyunu ve bazı düğün oyunları) olarak görülür. Oyunlar ve eğlenceler aşk mesnevilerinin pek çoğunda olay örgüsünün önemli parçaları olarak yer alır. Şairler mesnevîde olay akışını kurgularken oyunlar ve eğlenceleri nedensellik unsuru olarak kullanırlar. Bazen de şairler dini-didaktik çerçevede öğüt vermek için oyun ve eğlencelerle dünya hayatı arasında ilişki kurarlar. Oyunlar ve eğlenceler olay zinciri içinde kişilerin toplumsal mevkiine ve vak'anın akışına uygun bir mekân ortamı içinde tasarlanırlar. Böylelikle kahramanlarla onların dünyevi kişilikleri ve bu kişiliğe uygun davranışları mekânla bütünleştirilir. Eğlence unsurları ya yeni olayların başlangıcına ya da yaşanan olaylardan sonra yaşanan mutlu halleri kutlamaya bir vesile olarak kurgulanır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, oyun, bezm, eğlence, av.

THE FICTIONAL FUNCTION OF GAME AND FUN IN LOVE MATHNAWIS

ABSTRACT

In love Masnavi, Heroes generally meet and fall in love with someone in a fun environment or during hunting. In this Masnavies, fun and games are included in case of heroes meeting their lovers, gaining their lovers and celebrating it after they broke up, and giving a banquet in honor of guests or in situation of getting married. Celebrations mostly consists of libation assembly (e.g. alcohol-music, singer, dancer, cupbearer and banquet assemblies), hunting, and some games (e.g. guy u çevgan oyunu, chess, gammon, hand game, and ring and celebration games). Games and celebrations are generally seen as an important part of love mesnavies. In mesnavies, poets employs

¹ Makalenin geliş tarihi: 25.04.2014

Makalenin kabul tarihi: 11.09.2014

games and celebrations as a source of casualty while they build events. Sometimes, poets relate games and celebrations with world life in order to provide religious-didactic suggestions. Games and celebrations are designed based on the squence related to people' status and progress of events within appropriate context. In this way, heroes and their earthly characters and related behaviours became integrated with context. Celabration factors are fictionalised based on starting point of a new event or celabrating happinesses of past events.

Keywords: Mesnavi, game, chatting, celabration, hunting.

GİRİŞ

Aşk mesnevileri iki âşık kahramanın aşk merkezinde yaşadıklarının konu edildiği vak'a esasına dayalı eserlerdir. "Vak'a herhangi bir alakayla bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür." (Aktaş 2005: 46). Bu yönüyle bu mesnevilerde kahramanların birbirlerini görebilmek, kavuşmak için mücadele etmek, hasreti dindirmek veya eğlenmek üzere gerçekleştirdikleri bütün eylemleri vak'anın bir parçasıdır. Bütün bu eylemler tahkiyenin esas olduğu metinlerdeki olay örgüsünün veya olay zincirinin halkalarıdır. Olay örgüsü ve hikâye arasındaki münasebetle ilgili en bilinen örneklerden biri Forster'e aittir: "Hikâyeyi 'olayların kronolojik olarak anlatılması' diye tanımlamıştık. Olay örgüsü ise, olayların sebep sonuç ilişkisine göre anlatılmasıdır. 'Kral öldü, arkasından da kraliçe de öldü' dersek, bu hikâye olur. Kral öldü sonra üzüntüsünden kraliçe de öldü dersek olay örgüsü olur". (Forster'dan aktaran Tekin 2006: 67). Oyunlar ve eğlenceler de olay örgüsü içinde birbiriyle alakalı olaylar arasında nedensellik oluşturur veya olaya bağlı bir durumu izaha araç olur. Aşk mesnevilerinde oyun ve eğlencelerin durumu Şerif Aktaş'ın "vak'a belli belirsiz de olsa bir hazırlık devresinden sonra, zaman akışının bir noktasında başlar, bir müddet devam eder, bu müddet zarfında başka hadiselerle iç içe girer ve neticede yeni hadiselere zemin hazırlayarak son bulur." (Aktaş: 49) ifadeleriyle örtüşmektedir. Zira mesnevilerde olay örgüsünün bir parçası olarak eğlence ortamları ve oyunlar bazen bütün olayların hazırlayıcısı, bazen de olayların bir halkası olarak kurgulanır ve sonra yeni hadiselere sebep oluşturur. Eğlence unsurları aşk mesnevilerinde genel olarak "merkezi fonksiyon yüklenmiş çekirdek değerinde mana değeri" taşısa da bazı durumlarda "çekirdekte ifade edilen vakayı tamamlayan küçük parçalar" olur. "Aracı" (Aktaş :66) olarak adlandırılabilen bu kısımlar bazı mesnevilerde bazı eğlence atmosferleri için olay halkası açısından esaslı niteliğe sahip olmasa da eklenti olarak olay halkasının detayı veya dekoratif unsuru olur.

Aşk mesnevilerinde eski anlatma anlayışına bağlı olarak şairin aradan çekildiği bir anlatım yoktur. Şair, zaman zaman araya girip olayların akışına bağlı olarak kahramanlar arasındaki mücadelelerde tarafını belli eder, hikmet dersleri verir, nasihat eder. Kimi zaman coşkun bir dille abartılı betimlemeler yapar. Bütün bunlar eserin kurgusunun bir özelliğidir. Zira edebi eserde "kurgu

ile kastedilen eserin yapısı (inşası)dır; figürlerin, motiflerin, temel düşüncelerin nasıl yerleştirildiğinin, birbirlerine karşı konumlarının, eser dokusu ve bütünü içindeki işlevlerinin ortaya çıkarılmasıdır kurgu saptama çalışmaları” (Aytaç-1999, s;75). Eğlenceler kurgunun yapısı gereği bazen olay bazense düşünce ve figür değeri taşır. Şairin farklı durumlar için yapacağı izahlara, eserin ahlaki yönünün de bulunduğu iddiasını desteklemek üzere okuyucuya vereceği öğütlere ve yapacağı telkinlere birer sebep ve araç olarak oyun ve eğlenceler kurgusal değer taşır. Genel olarak tanışma-buluşma-ayrılma/uzaklaşma ve kavuşma ya da kavuşamama (Ünver 1986: 451-454) şeklinde halkalanan olay zinciri içinde eğlence ve oyunların konu edildiği bölümlerin bir özelliği de kişiler hakkında bazı değerlendirmeler yapabilmeyi mümkün kılan türlü atmosferleri oluşturması ve bu atmosferin de gerilim ve çatışmanın kıvılcımını çakmasıdır. Mesnevilerde vak’a zinciri içinde farklı işlevler yüklenen eğlence atmosferleri olay, mekân ve şahıs ilişkisi uyumuna göre düzenlenir. “Vaka zincirini meydana getiren halkaların mahiyeti ve ona iştirak eden şahıs kadrosundaki fertlerin içinde buldukları şartlar itibari mekânın şekillenmesine tesir eden faktörlerdir.” (Aktaş: 127). Bilhassa işret meclislerinin düzenlendiği dış mekânlar (bahçe dekoru veya yemyeşil kır alanları) eserlerde anlatılan aşk iklimine ve şahısların dünyevi konumlarına uygun bir şekilde tasvir edilir. Bu mekânlar roman öncesi anlatı eserlerinde görüldüğü gibi çoğu defa tamamen muhayyeldir ve mekâna kazandırılan işlev olayların sahnesi olmanın ötesinde değildir. Bu mekânların gerçek dünyada benzerinin bulunup bulunmamasının pek önemi yoktur (Tekin: 132). Şairler bu duruma uygun olarak toplumsal kabuller ve geleneksel anlatının özelliklerini dikkate alarak cennet tasavvuru çerçevesinde tasvirler yaparlar. Böylelikle eserin yapısındaki “figürlerin, motiflerin, temel düşüncelerin birbirlerine karşı konumlarına ve eser dokusu ve bütünü içindeki işlevlerine” uygun mekânlara göre dekorlar çizilir ve bütün bunlar vaka zinciri içinde anlamlı parçalara dönüşür.

Aşk mesnevilerinde şairler oyun ve eğlenceleri; kahramanların aşka liyakatlerini ve aşk hadisesi etrafındaki duygulanmalarını, trajedilerini, kutlamalarını, aldatma ve aldanmalarını, ideal bir dünyanın ideal bir kişiliğinin zeki, cesur, akıllı, hal bilir, zevk ehli vasıflarını ortaya koymak veya dünya hayatının geçiciliği gibi durumları ya hayat felsefesi yapılmasına olanak sunacak mahiyette bir araç olarak kullanıp anlatmak ya da olaylar arasında bir nedensellik bağı kurmak için eserin kurgusuna yerleştirirler.

I. Eğlence Unsurları

I.A) İşret Meclisleri (bezm) ve Ziyafet Sofraları:

Aşk mesnevilerinde genellikle aşkın ilk halinin başlaması, âşıkların buluşup tanışması veya aşk atmosferinin oluşturulması genellikle işret meclislerinde olur. Pek çok mesnevide olay bir işret meclisiyle başlar. Eğlenceye dair unsurların tasvir edildiği bu mekanlar genellikle açık alandaki bir gül bahçesi veya bir mesire alanıdır. Fizikî mekanın unsurlarının her biri aşk atmosferiyle uyum içindedir. Kimi zaman bir su kenarı, bazen bir saray bahçesi

bu ortamın hazırlandığı mekânlardır. Bazı mesnevilerde gece boyunca da devam eden işret meclislerinde hava daima açık ve yıldızlar görülüp sayılacak kadar belirgindir. Dolunay geceye hâkimdir.

“Aslında ziyafet, işret ve musiki meclisleri birbirini takip eden ve bütünleyen konulardır. Eğlence meclislerini konu edinen birçok tasvir önce bir sofraya ve ziyafet tablosu, ardından sakilerin sundukları kadehlerle başlayan işret faslı ve keyflenen kahramanların neşesini artıracak birbirinden güzel sazende ve mugannilerin eşliğinde bunu takip eden bir musiki meclisi, nihayet yalnız kalan aşıkların sevişme sahnesi ile bütünleşir.” (Şentürk 2002: 601). Mesnevilerdeki bezm meclislerinde hazırlanan ziyafet sofralarına kişilerin hiyerarşik konumuna göre oturulur. Padişah, şehzade veya diğer yüksek makamlı kişiler, çoğu kez âşık kahramanlar ziyafetin de merkezindedirler. Sofralarda çok çeşitli yiyecek, içecek, tatlı ve çerez bulunur. Genellikle bir neşe ve keyif hali mevcuttur. Çoğu saray erkânından olan ev sahipleri ve konuklara hizmet eden pek çok görevli vardır. Bu meclislerdeki hizmetçilerin her biri ay yüzlüdür. Bunlar erkek veya kadın olabilir. Sofra malzemelerinin hemen hepsi altın, zümrüt, zebercet gibi kıymetli madenlerden yapılıp son derece süslüdürler. Ziyafet ve yiyip içme halini müzisyenlerin nağmeleri tamamlar. Bu meclislerde eğlence ve ziyafete renk veren kişiler sâkî, mutrıplar, rakkase ve gazel-han (nağme-serâ)dir. Mutrıpların çaldıkları sazların (ud, çeng, ney, kudüm, kanun, tambur, rebâb, şeştâ, erganun, def, berbât, kûs vs) nağmelerine eşlik eden gazelhanlar türlü makamlarda (İsfahân, Hicaz, Uşşâk, Hüseyini, Irak, Bûselik, Muhayyer) çalınan müziklere uygun olarak söyledikleri gazellerle meclistekileri kendinden geçirirken bu mestlik hâli sakinin sunduğu şarapla son noktaya ulaşır. Meclisteki eğlenceler bazen sabaha bazen de meclistekilerin kendilerinden tamamen geçmelerine kadar devam eder.

Söz konusu eğlence mekânlarıyla ziyafet sofralarının tasviri yapılırken mülhem unsur Kur'an-ı Kerim ve cennet tariflerinin yapıldığı bazı hadis-i şeriflerdir. Eğlenceye mekân olarak tasvir edilen yeşillikler içinde ve çağlayarak akan su kenarında veya içinde bir havuz bulunan bağ ve bahçeler, sofralardaki nimetlerin sayısı ve çokluğu, huri ve gılmanları hatırlatan hizmetçilerin varlığı, gam ve kederden büsbütün uzak olan ruh hali cennetin tasvir edildiği ayetlerle paralellik arz eder (Şentürk 2002: 604-605).

I.B) Av ve Oyunlar:

Aşk mesnevilerinde olay kurgusuna uygun olarak ve genellikle kahramanların türlü hallerini ortaya koymak veya olayları ve kahramanların kişiliklerini nedenselleştirmek için av merasimleri tertip edilir. Av hem bir oyun hem de hüner gösterme aracı olarak öne çıkar. Ava çıkanlar yine saray erkânı ve hizmetçileridir. Bu avlarda aşk kahramanlarının hünerleri ortaya çıkarılmaya, onların aşktaki liyakatleriyle cesaretleri örtüştürülmeye çalışılır. Kalabalıklar halinde gidilen av mekânları geniş dış mekânlar olarak dikkat çeker. Burada atlarına binen avcılara tazılar, şahinler ve ava yardımcı bazı hayvanlar da

yardım eder. Genellikle ceylan, geyik, yaban eşegi, tavşan, keklik, sülün gibi hayvanların yanı sıra bazen de aslan, kaplan gibi büyük yırtıcı hayvanlar avlanır. Avda mızrak, kılıç, ok, gürz gibi silahlar kullanılır. Bazı mesnevilerde avdan sonra veya önce açık havada içki ve ziyafet meclisleri düzenlenir.

Avla beraber söz konusu edilen oyunlardan biri de gûy u çevgan oyunudur. Bu oyunda da diğer oyunlarda olduğu gibi kahramanın sportif becerisi ortaya konmaya çalışılır. At üzerinde oynanan bu oyunla hem binicilik hem de çeviklik gösterisi yapılır.

Mesnevilerde rastlanılan diğer oyunlar içinde tavla, satranç gibi şans ve akıl oyunları, yüzük oyunu, turtut, el oyunu, lugaz ve muamma sorma gibi oyunlar da yer alır. Bu oyunlar dışında kimi mesnevilerde bilhassa düğün tasvirleri yapılırken ateşbazlık, resenbazlık, kâsebazlık, zurbazlık gibi düğünlerde oynanan bazı gösterilere ve oyunlara yer verilir. Bu oyunların mesnevi kurgusundaki temel rolü kahramanın yeteneklerini göstermek, eğlence ortamını zenginleştirmek ve bazen de şairin ilgisini ortaya koymaktır.

II. Oyunlar ve Eğlencelerin Mesnevi Kurgusundaki İşlevleri

II. A) Aşk Hadisesini Başlatmak ve Âşıkları Buluşturmak Üzere Eğlenceler:

İşret ve eğlence meclisleri bazı mesnevilerde aşkın başlaması için uygun ortam olarak kurgulanır. Mesnevi kahramanlarının birbirlerini tanımaları böyle bir ortamı paylaşmalarıyla başlar. Her şey bu aşk atmosferi için tasarlanır, olay halkaları kahramanların aşktaki tutkuları ve kavuşma mücadeleleri etrafında dizilir. Bazı mesnevilerde iki âşık kahramanın aşklarının başlaması için onların dünyevî konumlarına uygun olarak ya bir sarayda veya gayet iç açıcı bir dış mekânda kurulan işret sofralarında verilen ziyafetlerde âşıklar birbirlerini görür veya bu işretin verdiği sarhoşluğun etkisindeki uyku anında görülen rüyalarda sevgiliye gönül verilir ve böylelikle aşk başlar. Ahmedî ve Cem Sultan'ın yazdıkları Cemşid ü Hurşid mesnevilerinde erkek kahraman eğlence sonrasındaki mestlik hâlinde sonra uyuyakalır ve rüyasında âşık olacağı sevgilisini görür (Kartal 2013:531-534).

Mesnevilerde eğlence unsurlarından biri olan avlanmalarda da bilhassa erkek kahraman avını kovalarken güzel sevgiliyle karşılaşır ve bu eğlenme ve oyun unsuru aşkı başlatan bir olay halkası olarak dikkat çeker. Vizeli Behiştî'nin Cemşâh u Âlemşah mesnevisinde kadın kahramanlardan Hemedan padişahının eşi, Cemşah'a avdaki maharetinden ötürü âşık olur (Kartal 2009: 529). Cemâlî'nin Hümâ vü Hümayun'unda da aşkın başlamasına vesile olan şey Hüma'nın yaban eşegi avı esnasında girdiği bir bağda gördüğü güzelin gösterdiği resimlerdir (Kartal 2013:550). Veyse vü Ramin mesnevisinin kahramanı Ramin de avını takip ederken yolunun düştüğü bir su kenarında yıkanmakta olan Veyse'yi görür ve böylece aşk hadisesi başlamış olur (Öztürk 2009). Avın aşkın başlamasına vesile olmasının mesnevi kurgusuna yerleştirildiği ve bunun önceden bildirildiği mesnevilerden biri de Çorlulu Zarîfî'nin Mihr ü Mâh'dır. Mâh rüyasında Hz. Muhammed'i görür ve Hz

Muhammed ona Senin Mihr adlı bir sevdiğin olacak ve bir av da buna vesile olacak der. Bundan sonra Mah uykudan uyanır. Av hazırlığı yapıp ava çıkar. Bu avla beraber Mah'ın bütün macera seyri değişir. Aşk başlar (Turhan 1995: 19). Avın bir özelliği de hikâyelerde destanlardan kalan bir iz olması ve totemistik inançlarla bezenmiş av hayvanlarının kişiyi kaderine götürdüğü anlayışının devamı olmasıdır (Duymaz 2004:145).

Haşimî'nin Mihr ü Vefâ mesnevisinde Mihr ile Vefâ'nın çıktıkları av, kahramanların maceralarına yeni bir boyut getirir ve olayların seyri değişir. Âşıklar dört gün boyunca bir ceylanı takip ederler. Sonunda Mihr'in okuyla yaralanan ceylan kaçır ve Mağrip şahı tarafından avlanır. Ceylanın üzerindeki oka hayran olan Mağrip Şah'ı ok üzerindeki kan izlerini okutur ve kanın Mihr adını okutacak şekilde yayıldığını görür. Bundan sonra âşıkların arasına yeni bir engelleyici güç girmiş, Vefâ öldürülmüş ve Mihr, Şahın eline geçmiştir (Küleççi 1999: 126).

Mesnevilerdeki bezm hâli kimi zaman da âşıkların buluşması için bir unsur olarak kurgulanır. Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev'inde âşıklardan Hürmüz (Hüsrev), Gülruh'u sarayın bahçesinde tertiplenen mecliste görüp âşık olur. Âşıklar buluşunca eğlenmeye devam ederler (Kartal 2013: 543). Cem Sultan'ın yazdığı Cemşid ü Hurşid'de de âşıklar kurulan eğlence meclisleriyle buluşurlar. Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşid-nâme'sinde âşıklar Hurşid ve Ferahşad bir bezemde buluşup görüşürler. Yine aynı mesnevîde Mısır Sultanının oğlu Behram, rüzgarın uçurup sarayın bahçesine düşürdüğü mendildeki Hurşid resmini görüp Hurşid'e âşık olur (Ayan 1979: 35-43). Lami'î Çelebi'nin Salaman u Absal'ında da buluşmak için fırsat kollayan âşıklar, bilhassa Absal, bir gece vakti tertiplenen içkili eğlenceden sonra muratlarına ererler (Uludağ 2013: 428-431).

II. B) Dünyanın Geçiciliğini Vurgulama Üzere Eğlence:

Aşk mesnevilerinin bir kısmında oyun ve işret dünya hayatının bir oyalanma yeri olduğu fikrini güçlendirmek, her eğlenmenin ardından bir ıstırapın yaşanabileceği ve dünyaya ait arzuların uzun sürmeyeceği düşüncesini aktarmak üzere kurguya yerleştirilir. Pek çok mesnevîde âşıkların yaşadıkları ayrılık ve eziyet kısa süreli kavuşma ve eğlenmelerin ardından gelir. Kimi şairler bu eğlence sonrası ayrılığın ne anlama geldiğini olay anlatımı esnasında araya girerek hikmet ve nasihat üslubu içinde okuyucuya aktarırlar. Bazı mesnevîlerde âşıkların hikâye sonunda kavuştuktan sonra ölmeleri de aynı düşünce etrafında değerlendirilebilir.

Türk şairlerin Fars edebiyatından tanıyıp okudukları bazı eserleri Türkçeye aktarırken hikâyenin kurgusunda değişikliklere gittikleri ve hikâyeyi kendi anlayışlarına göre adeta yeniden oluşturdukları bilinir. “Türkî libas” giydirmek olarak tanımlanan bu çeviri anlayışında Türk şairler genellikle bazı ahlakî endişeleri dikkate alarak tasvirlerde ve olay kurgusunda değişiklikler yapmışlardır. Bu çerçevede eğlence sonrası yaşanan ayrılıklara, oyunlardan

sonraki hüznülere bu ahlakçı anlayış doğrultusunda yorum getirmişlerdir. Örneğin Lami’î Çelebi tarafından yazılan Veyse vü Ramin mesnevisinde geceli ve gündüzlü olarak devam eden bezm âlemi ve bu âlemde oynanan bazı oyunların ardından gelen uzun süreli ayrılık macerası şair tarafından bir hikmet dersine dönüştürülür. Şair bu macerayla dünya hayatı arasında ilgi kurup dünyayı adeta oyunla sembolize eder. Bu eğlencelerin hemen ardından âşıkların bazı entrikacıların araya girmesiyle birbirinden ayrı düşürülmesiyle ve uzun sürecek bir acı ve ayrılık sürecinin başlamasıyla mesnevi kurgusunda dikkati çeken oyun ve eğlencenin bir bakıma dünyaya teşbihi yapılmıştır. Nitekim eserde kahramanın olgunlaşmasını, dünya hayatı ve aşkın hakiki boyutunu idrak etmesini sağlayan kişi olarak bir şeyh kahraman bulunur. Bu şeyhin telkinlerinden ve âşığın hâline vakıf olarak irşadından sonra Ramin hayatın ve aşkın esasını kavramaya başlar (Öztürk 2009).

Veyse vü Ramin gibi pek çok mesnevi kahramanlarının eğlence sonrası ayrılıkları, âşıkların aşkın kıymetini bilmesine, vuslat için çabalayıp aşk yolunda olgunlaşmalarına sebeptir. Olayların bu tür genişlik-gerginlik zıtlığı içinde sıralanması hem okuyucunun merakını artırmakta hem de âşıkların maceralarını daha anlamlı kılmaktadır. Veyse’nin kocası Veyru, Veyse’yi elde etmek isteyen Firuz Şah tarafından verilen ziyafet esnasında zehirlenerek öldürülür. Zehirlenmenin vuku bulduğu gece kahramanlar bezm âleminde eğlenmektedirler. Sabahleyin Veyru’nun ölüm haberinin alınmasıyla mesneviye bütün kahramanların iştirak ettikleri bir matem havası hâkim olur.

Ramin’le Veyse’nin maiyetleriyle beraber katıldıkları eğlencelerin (ziyafet, işret, musiki, av, satranç, tavlâ, el oyunu, turtut, guy u çevgan, lugaz ve muamma sorma) bitmesiyle kahramanların ayrılık maceraları başlar. Şair burada araya girer ve dünya hayatıyla ilgili hikmetler sunar. Aşk macerasındaki ayrılığın, uzun süren eğlencelerin ardından gelişini şair dünyada ebedî bir zevk ve eğlence olmayışına bağlar ve ayrılığı hikmetli bir sebebe bağlar. Böylelikle okuyucuyu düşündürüp duygulandırmakta, vermek istediği mesajı da nasihat üslubuyla aktarmaktadır:

Zarûfî eyleyüp âh-ı vedâ’ı
Perişân itdiler ol ictimâi
Kanı ‘âlemde bir dem ‘ıyş-ı bâkî
Ki olmaya visâlinün firâkı
Cihân bî-mihr ü gerdûn bî-emândur
Visâl-i hicri dün gün tev’emândur
Sebeb olsun diyü sûz u güdâze
Düzüldi kâr-ı devrân kış u yâze
Ecel ‘ömr ü maraz sıhhatle hem dem
Gam u şâdî belâ ‘iffetle mahrem
...
Ol iki ‘âşık-ı dildâde her bâr

Bu yüzden eylediler işreti kâr
Ki idüp Veyse vü Râmîn şeb ü rûz
Safâ vü ‘işret ü ‘ayş u dil-efrûz
Gehi bezm ü tarâb geh gûyî bâzî
Gehî sayd u şikâr ü kelb ü bâzî
Neçe gün sürdiler câmı bu yüzden
Cihândan aldılar kâmı bu yüzden
Ana dek kim hased irdi zamândan
Vefâ kim buldı devr-i bî-emândan
Bugün vasl ise yarın hicrdür kâr
Meserret bahş iken eyler dilün zâr
Tezülüz üzredür çarhun medârı
Felâbud bir nefes yokdur karârı (Öztürk 2009: 461-462)

Yusuf u Züleyha mesnevilerinde de Kur’an-ı Kerim’de anlatılanlardan yola çıkılarak Yusuf’un kardeşleri tarafından kırlara eğlenmeye, gezinip oynamaya götürülmesi anlatılır. Burada eğlenenin ardından çok uzun sürecek bir hüznün devri başlar. Yusuf, kır gezintisinden kuyuya, köle pazarına, zindana doğru bir macera yaşayacak ve babası da ağlamaktan gözlerini kaybedecektir.

Çorlulu Zarifi’nin Mihr ü Mâh’ında şehzâde Mâh bir gün kırdaki arkadaşlarıyla sohbet ve eğlence hâlinde iken arkadaşlarından biri aniden ölür. Bu ölümden çok fazla etkilenen Mâh gaipen bir ses duyar. Ses ona: “Gam ve keder dolu her işte bir hisse vardır. Bu ömrün geçici olduğunu gör ve elini dünya nimetlerinden çek” der. Mâh bu olaydan ve duyduğu bu sestense sonra abdest alır, namaz kılar, ibadet edip Allah’tan af diler. Zaten eserde Mâh’ın manevi iklimde olgunlaşan bir âşık ve âdil bir padişah olarak belirmesi bu hadisenin ardından başlamış, bir kahramanın ölümü başka bir kahramanın yeni ve makbul bir hayata başlamasına sebep olmuştur. (Turhan 1995: 19)

Tutmacı’nın Gül ü Hüsrev’inde uzun ve mücadele dolu maceralardan sonra Rum ülkesinin tahtına oturan Hüsrev eğlenmek amacıyla çıktığı bir av esnasında bir yılan tarafından sokularak ölür. Gül de bu ölüm acısına dayanamayarak altı ay sonra can verir. Böylece dünya hayatına teşbih edilecek oyunun ardından ölüm vaki olmuştur. Cem Sultan’ın Cemşid ü Hurşid mesnevisinde aşkın başlaması Cemşid’in bir işret meclisindeki sarhoşluk sonrası sızıp uykuya dalmasıyla başlar. Uykuya dalan Cemşid rüyasında Hurşid’i görür ve uyandığında aşkın verdiği acının tesiriyle ağlayıp sızlamaya başlar (İnce 2000: 84-85). Başka şairlerce da yazılan Cemşid ü Hurşid mesnevilerinde birbirleriyle buluşup eğlenen âşıklar bir süre sonra Hurşid’in anne babası tarafından ayrı bırakılırlar. Eğlenme ve vuslat, yerini zindanlardaki esarete ve cezalandırılmaya bırakır.

Hamidzade Celilî’nin Hüsrev ü Şirin’inde Şirin ve Hüsrev’in işret âleminde iken, Hüsrev sevgilisini kucaklamak ve öpmek ister. Buna razı

olmayan Şîrîn, ona soğuk ve sert sözler söyler. Hüsrev çok ısrar etse de Şîrîn razı olmaz ve çıkıp gider. Şîrîn'in sert sözlerinden ve gidişinden öfkelenen Hüsrev, Ermen ülkesi ve eğlence meclisleri bana haram olsun diyerek, Sebîz'i hazırlamalarını emreder. Derhal atına binerek, Rum'a doğru yola çıkar (Kazan 1997:32).

Varka ve Gülşah mesnevisinin başında kız ve erkek kahramanların düğünleri yapılır. Ancak yedi gün süren bu düğün aşıkların buluşamamaları ve gerdeğe girememeleri ile neticelenir. Gerdek gecesi başka bir kabilenin kızı kaçırmasıyla düğün evi hüznün evine dönüşür (Küleççi 2. Cilt: 236-237). Böylelikle akim kalan düğünler, ardından hüznün getiren işret âlemleri, ayrılıklara anlam yükleyen oyunlar ve av sahneleri hep geçici bir zevki, hayatın ahirete nispetle dünyadaki süresini çağrıştırır. Şair bu durumu ya nasihatle izah eder yahut okuyucuya hissettirir.

II. C) Kutlama Amaçlı Eğlence:

Aşk mesnevilerinde olay akışı içinde işret meclislerinin kurulmasının önemli nedenlerinden biri kutlama amaçlıdır. Bu kutlamalar içinde kazanılan herhangi bir zafer, bir şehre veya ülkeye teşrif, çocuk doğumu veya âşıkların buluşması gelir. Bunlara düğünler de eklenebilir.

Yusuflî'nin Varka ve Gülşah'ında Varka'nın Gülşah'a kavuşmak ve dayısı Selim Şah'ı kurtarmak için giriştiği mücadelelerin ardından yaşadığı her kurtuluşu ve buluşmayı eğlencelerle kutlarlar (Küleççi 1999:236).

Kutlama amaçlı şenliklerin en geniş katılımı olan düğünlere dair ayrıntıların anlatıldığı mesneviler içinde Lami'î Çelebi'nin yazdığı Vamık u Azra mesnevisi hayli dikkat çekicidir. Şairin eserin sonunda kavuşan âşık kahramanların düğünlerini tasviri oldukça teferruatlıdır. Kahramanların dünyevî konumlarına uygun olarak tasviri yapılan düğünlere çok çeşitli oyunlara ve eğlence biçimlerine rastlanır. Kurulan ziyafet sofraları mükemmel ve mükelleftir. Musikî meclislerinde hemen her türlü saz âleti mevcut olup gazelhanlar ve rakkaseler de müzik aletlerinin icrasını tamamlar. Mesnevîde adı geçen oyunlar ve oyuncular içinde de resen-bâzlar (ip canbazları), güreşçiler ve güreş müsabakaları, kâse-bâzlar, hokkabazlar, ateş-bâzlar ve kuvvet gösterisinde bulunanlar (zûrbâzlar) yer alır (Ayan 1998: 59-60). Düğün sanki şairin yaşadığı dünyada yapılan saray düğünleri ve şenliklerinin mesneviye yerleştirilmiş hâlidir. Adeta gerçek bir düğüne yazılan bir surnamedir. Zaten şair bu düğün tasvirlerinin ardından anlattıklarının imkansız şeyler olmadığını ifade eder kanıt olarak da İbrahim Paşa'nın düğün törenini örnek gösterir. Hatta ona göre anlattıkların az bile olduğunu beyan eder:

Sanmasın âdem bu tasviri muhâl
İtmesin efsânedür diyü hayâl
Dimesin olmaz bu üslûb ile sûr
Gitmesün bu kıssa temsilinde dûr
Âsâf-ı sâhib-kırânun bir nazar

Sûrı tertibini seyr itdiyse ger
Kıssamı anlar güneşden zerredür
Sözlerüm bilür denizden katredür (Ayan 1998:487).

Lami'î Çelebi'nin böyle uzun uzadıya bir düğün tasviri yapması yaşanan beşeri aşkın mutlu sonla yaşanmasını taçlandırmak, kahramanların dünyevi konumlarına uygun bir atmosfer oluşturmak içindir. Zarifi'nin Mihr ü Mâh'ında da uzun ve zorlu maceralardan sonra âşıkların birbirleriyle ve Mâh'ın babası Hilal Şah'la buluşmalarının ardından Çin'e, ülkelerine, gitmeleri on gün on gece halka verilen ziyafetler ve yapılan düğünlerle kutlanır. Bu kutlama mutlu sona işaret eder (Turhan 1995).

Kutlamaların farklı örneklerinden biri, çocuğun dünyaya gelişi, Süheyl ü Nevbahar'da mevcuttur. Bu mesnevide hikâyenin sonunda oğluna kavuşan Yemen padişahı Bahr ziyafetler verir. Daha sonra ikinci çocuğu olan Süheyl de çocuğunun doğumu için kutlamalar yapar ve halk eğlenceler düzenler.

II. D) Gaflet Haline İzah Olarak Eğlence:

İşretin gaflete etkisi asıl kahramanların lehine veya aleyhine olmak üzere görülebilir. Şairler bazı mesnevilerde olayları nedenselleştirici unsur olarak eğlence âlemlerindeki içki ve sarhoşluğu kullanır. Bu unsurlar bazen de sembolik değerleriyle kurguya yerleştirilir. Vizeli Behiştî'nin Cemşâh u Âlemşâh'ında Âlemşâh'ın Çin sarayından kaçmayı başarmasının nedeni saraydakilerin sarhoşlukla kendinden geçmeleridir (Kartal 2103: 530). Haşimî'nin Mihr ü Vefâ'sında Vefâ babasından kalan hazine dolu küpü eğlenceye dalarak kısa sürede tüketir. Süheyl ü Nevbahar'da Nakkaş'ın Süheyl'e verdiği öğütler işretin ve içkinin gaflet haline etkisini izah edicidir. Çin fağfuruyla sohbet ve işret esnasında kendisine sunulan şarabı içmek isteyen Süheyl, Nakkaş tarafından uyarılır ve şarabın sırları açığa çıkarma ve böylelikle kişinin itibarını sarsma yönü olduğunu hatırlatır:

Süheyl'e nakâş dir ki sözümi tut
Dilersen ki gelmeye yüzüne ut
Gerek ki bugün süci içmeyesin
Kim esrük olup sırrı açmayasın

...

Nakâş dir Süheyl'e sakıngıl hele
Ki vermeyesin emegümüz yile
Sana didüm âhir süci içmegil
Sakın sırrımız örtüsin açmagıl
Bugün korhum oldur ki söz açasın
Yüzümüz suyin toprağa saçasın

(Dilçin 1991: 271-273)

Behiştî'nin Heft-Peyker'inde Behram Şah'ın içinde bulunduğu av, işret ve eğlence âlemi devam ederken Çin şahı İran ülkesini ele geçirmek üzere hareket eder. On binlerce askeriyle İran üzerine hareket eden Çin şahının ordusundan haber alan Behram Şah büyük şaşkınlık geçirir. Şair Celilî Çin şahının gelişiyile panikleyen Behram Şah'ın hâlini gafletine yükler:

Her kime kim ola ikbâl atı râm
Eylesün kanda ki eylerse hırâm
‘İzz ü devlet kişiye çün ola yâr
Düşmeni olsa cihân halkına vâr
Uyumaz bahtı ol uyursa eger
Zehr yirse olur agzında şeker
‘Ayş olur işi şehün çünki müdâm
‘Avk ider gâyet anı ceng ile câm
Gâh tefrît ü geh ifrât ider
Şehligün şevketine virdi zarar
Didilerse ne kadar tutmadı söz
Dökdüler mülkine a’dâları köz
Hâl-i Îrân bilüp şâh-ı Hıtây
Kasd kıldı basa o milkete pây

(Demirel:25 www.ekitap.kulturturizm.gov.tr)

Çin hanının da İran ülkesini alacağına ve muhasara ettiği kaleyi düşüreceğine dair kesin kanaati onu gaflete sürükler. Gece boyunca kendisi ve askerleri şarap içip eğlenirler, sızıp kalırlar. Behram Şah'ın askerleri durumu fırsat bilerek Çin ordusunu bir baskınla dağıtırlar. Şair Celilî bundan sonra araya girerek dünyadaki malın mülkün, iktidarın bir büyüden ibaret olduğunu bütün bunlara aldanmanın gafletten başka bir şey olmadığını belirtir. Peş peşe gelen bu işret âlemleri ve aldanmışlıklar üzerinden şair, anlattığı olaylara hikmet ve nasihat yüklemeye eserini kuru bir aşk ve macera havasından çıkarmaya çalışır:

Virdi cân düşdügi gibi şeh-i Çîn
Kaldı andan dahı Turân-ı zemîn
Günde bin şeh yir ola hâk-ı siyâh
Göze görüneni amma ki giyâh
Saklamaz idi yığıp sîm ile zer
Hâl-i ‘âlemden olan kimse haber
Eylemez devlet-i aynaya nazar
Kişide çün ola fî'l-cümle kemâl
Görinür mi gözine mâl u menâl
Göz olur çün bir avuç hâk ile pür
Nazarunda bir ola seng ile dür

İ'tibar oldu çü gâflet-i sebî
Aldanan kimse olur ana sabî
İ'tibârât-ı tılısm itdi Hudâ
Sanma gördüğünü tahkiki ola
Râki'at ise olur çünki hayâl
Pes hayâle ne için bunca melâl

(Demirel:32-33 ekitapkulturturizm.gov.tr)

Hamidzade Celilî'nin Hüsrev ü Şirin'inde işret âleminin gaflete sebep olabileceği anlatılır: “Şehzâde Husrev ve maiyeti, bir gün avlanmak üzere kıra çıktılar. Oradaki yüksek bir dağ eteğinde akşama kadar avlandıktan sonra, gece olunca meclis kurdurup içmeye başladılar. Sazlar çalındı, şiirler okundu, şarkılar söylendi. Meğer o gece şehzâde adamlarından birinin bir bağa izinsiz girip, elma çaldığından; atlarından birisinin de bir fakirin tarlasına zarar verdiği haberi olmadı. Ertesi sabah Hürmüz, divana çıkınca bağ ve tarla sahibi sahin huzuruna varıp şehzâdeden yakındılar. Hürmüz verdiği emrin oğlu tarafından bozulduğunu duyunca, cellada teslim etmek üzere oğlunu huzuruna getirtti. Yaptıklarından pismanlık duyan Husrev, gençliğini öne sürerek babasına güzel ve etkileyici sözlerle yalvardı. Meclisteki vezirlerin şefâati ile Hürmüz, oğlunu affetti. Ancak, emrinin yerine gelmesi için atı, elma hırsızını ve çalgıcıları cezalandırdı.” (Kazan 1997: 29). Böylece işret meclisinden kaynaklı gaflet hem hükümdarın adaletini göstermeye araç olmuş hem de ana kahramanın olgunlaşmasına vesile olmuştur.

II. E) Kahramanın Liyakatini veya Yetersizliğini Göstermek Üzere İşret ve Oyunlar:

Bazı mesnevilerde aynı sevgiliye talip olan âşıkların liyakâtleri oyunlar veya eğlence meclislerindeki tutumları ve yetenekleriyle sınanır. Âşıkların rekabet ortamları hikâyenin kurgusuna uygun şekilde ve genellikle ana kahramanın lehine olmak üzere hazırlanır. Layık âşığın belirlenmesi durumunda karar vermesi zor bir rekabet yerine kahramanlar arası önemli güç ve yetenek farkı öne çıkar. Hikâyelerde adeta siyah ve beyaz tonlarında iki rakip vardır.

Ahmedî'nin Cemşid ü Hurşid mesnevisinde aynı güzele âşık ve tâlip olan Çin fağfurunun oğlu Cemşid'le Şam ülkesinin hükümdarının oğlu Şadî'nin yetenekleri ve sevgiliye liyakatleri bir işret ve av partisinde sınanır. İşret meclisinde Şadî içki içme hususunda mahçup olur. Gûy u çevgân oyununda da Cemşid'e yenilir. Düzenlenen bir av partisinde de Cemşid, bir arslanın pençesine düşen Kayser'i kurtarır. Bütün bunlardan sonra Şadî mesnevide zayıf kahraman olarak belirir ve anlatıcı ve okuyucunun dünyasında sevgilinin layığı olamayacağı tescillenir. Sarayına dönen Kayser karısı Efser'e Şadî ve Cemşid'in yeteneklerini mukayese ederek hünersiz şehzadenin kızlarına layık olmayacağını ifade eder:

Didi Şâdidür ulu şâh-zâde

Velîkin her hünerdedür piyâde
Kişide varısa gevher hünerdür
Hünersiz kişi bil kim bed-güherdür
Melik-zâde ki olmaya hüner-ver
Nola ger aslda olmazsa ser-ver (Akalin 1975: 325-326)

Benzer olaylar Cem Sultan'ın Cemşîd ü Hurşîd mesnevisinde de görülür. Bu mesnevide de av esnasında Cemşîd tarafından kurtarılan ve avdan dönen Kayser, karısı Efser'le Cemşîd ve Şâdî'nin yetenekleri üzerine konuşur. Her ikisinin hünerlerini mukayese eden Kayser, Cemşîd'i Şâdî'ye üstün tutar ve kızını Cemşîd'le evlendirmenin daha doğru olacağını belirtir:

Dönüp Cemşî hâlin kıldı zâhir
Ne kim oldı söz evvel tâ-be-âhir
Ana hem-tâ bulunmaz bu hünerde
Bunun erliği bulunmaz bir erde
Ruhından bellü durur nûr-ı şâhî
Ki cümle zâtıdur ferr-i ilâhî
...
Ki dediler hüner elde güherdür
Güher didükleri şimdi hünerdür
...
Egerçi ulu soydur şâh Şâdî
Hünerle çıkmamışdur hiç adı
Soyı uçdan uca merdâne erdür
Veli kendi arada bî-hünerdür (İnce 2000: 274)

Hassan tarafından yazılan ve alegorik özellikler taşıyan Mihr ü Müşteri mesnevisinde de Harezmi şahının kızına âşık olan Mihr, kızın babası tarafından satranç, ut çalma, çevgân oynama ve bazı savaş oyunlarında maharetini gösterir. Ayrıca bir av esnasında Harezmi halkını rahatsız eden bir canavarı öldürerek hem şahın hem de halkın sevgisini kazanır (Kartal 2013: 574). Bütün bu hüner gösterileri kahramanın kızla evlenebilmesi, kızın gönlünde taht kurması ve rakip âşığı alt etmesine fırsat verir. Nedensellik ağı oyunlar ve eğlenceler yoluyla kurulur. Bu kurgunun örnekleri Lami'î Çelebi'nin Veyse vü Ramin'i, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'i ve Behiştî'nin Cemşâh u Âlemşâh'ında da yer alır. Cemşâh u Âlemşâh'ta Cemşâh'ın bir av esnasında gösterdiği hünerler aşktaki ilk entrikayı oluşturur (Kartal 2013: 529). Cemşâh'ın üvey annesi Cemşâh'ın yeteneklerini duyunca ona ilgi gösterip karşılık bekler. İstedikini alamayınca da iftira eder. Veyse vü Ramin'de kız kahraman bir av esnasında bir kaplanı avlayarak şehzadeye layık bir eş olabileceğini kanıtlar. Bu mesnevide geniş bir bölüm kız ve erkek âşık kahramanlarla onların maiyetlerindeki kişilerin satranç, tavlâ, güy u çevgan, turtut, el oyunu, av, işret, mûsikî ve ziyafetlerle lugaz ve muamma

sorma gibi oyunları oynamalarına ayrılır. Bu oyunlarda hemen herkes yetenek gösterisi yapar (Öztürk 2009:). Bu durum kahramanların kahramanlık, cesaret, akıl ve zevk ehli olma, ince düşünme ve beceri sahibi olma gibi özelliklere sahip olduklarını ve böylelikle aşkta da ideal bir dünyanın temsilcileri olmalarıyla ilgilidir. Mesnevilerdeki bu kahramanların çoğu sabit karakterlidirler. Kendilerine çizilen dairenin dışına çıkamazlar. “*Bunlar birer tiptirler. Tipler sosyal bakımdan manalıdır. Onlar muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de vardır. Tiplerle içinde doğdukları toplum arasında bir münasebet vardı. Edebi eserlerdeki hemen her şey ona bağlanıyor ve adeta onu izah ediyordu.*” (Kaplan 1985, 5). Söz konusu ana kahramanların oyun ve avla hünerlerini ve cesaretlerini göstermeleri eserin kurgusunda yer alan toplumsal zihniyetin ve tiplere biçilen rolün gereğidir.

II. F) Ziyafet ve Oyunla Dini Hile Yapma veya Hile /Sarhoş Edip Kaçma/Kaçırma:

İşret ve eğlence meclisleri bazı mesnevilerde olayların seyrini değiştirici ve entrikayı zaman ve mekân olarak hazırlayıcı bir özellik gösterir. Kahramanlar bazen emellerine ulaşmak ve rakiplerini alt etmek, bazen aldatmak için eğlence meclislerindeki ortamdan, şarabın etkisinden yararlanmak isterler. İçinde bulunulan ortam gafleti sembolize eder. Eğlencenin, ziyafetin, gezintinin hile aracı olarak kullanılmasının örneklerinden biri Yusuf kıssasında anlatılmış, bu durum da mesnevilerde yer bulmuştur. Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyha'sında Yusuf'un ve Yakub'un oyun ve eğlence bahanesiyle kandırılmaları anlatılırken hilenin lu'b (oyun)la örtüldüğü ifade edilir. Yusuf'un kardeşleri Hz. Ya'kub'u ikna etmek için oyun ve avlanmanın gönül açtığından bahsederler:

Gönder irte anun ile gidelim
Ki koyun güdelim oyun edelim
.....
Tâ teferrücten ola hâtırı şâd
Hâne-i habsten ola âzâd
Sayd edelim geh âhû geh hargûş
Vahşeti gide ede seyr ü hûş
Çeşm-i güdek ne denli görse aceb
Gönlün açmaz niteki lû'b u tarab (Onur 1991: 74)

Yusuf'un kardeşleri, babaları Yakup'u ikna edemeyince bu kez Yusuf'un aklını çelip onun ısrarıyla babalarını izin vermeye zorlamak isterler. Bunu yapmak için başvurdukları araç oyundur:

Çünkü Ya'kûb olara vermedi yüz

Yûsufa tutdular yüzü düpdüz
Dediler mevsim-i bahâr oldu
Murg-zâr içre murg-zâr oldu

...

Genç iken genc gibi olma nihân
Gel gülistana gül gibi handân
Seni lu'b ile utmadın bu cihân
Iyş ile lu'bet ile sür devrân

....

Her biri bunca darla kayd etti
Lu'b ile ol gazâli sayd etti

Bazı mesnevilerde içki (şarap) erkek aşğın dinden çıkarılması, Hak yoldan alıkonulması için bir araç olarak kullanılır. Bilhassa erkeğin Müslüman ve kadının gayrimüslim olduğu ve din farklılığı esası üzerine kurgulanan mesnevilerde şarap İslam dışı dinlere mahsus bir sembolik özellik yüklenir ve Müslüman aşğın nefsinin ve aklını esir almakta kullanılan bir özellik taşır.

Şeyh-i San'an mesnevisinde yüzlerce müridi olan bir mürşitken rüyasında görüp tutulduğu güzelin ardından Rum ülkesine gelen Şeyh'e Hıristiyan güzel dinini terk edip Hıristiyanlığa intisabını isterken ilkin şarap içmesini salık verir. Şeyh daha fazla karşı koyamayarak şarabı içer:

Çün mey-ile yâr şeyhi toyladı
'İşkınıñ ol mey birin bin eyledi
Şeyh elinden komadı câmı girü
Zîra puhte yise yig hâmi girü
Çün şarâb-ı erguvâni içdi şeyh
Esriyüben dükelinden geçdi şeyh
Şeyh çün ma'sûkını esrük görür
Zühd ü dîn ü baş u cân terkin urur
Çün ümidi var ki gire koynına
Ol bütüñ el sunmak ister boynına

(Yavuz: 31-32 www.ekitap.kulturturizm.gov.tr).

Şarapla aşğın aldatma ve rakip dine çekme anlayışı Hamdullah hamdi'nin Tuhfetü'l-Uşşak mesnevisinde de mevcuttur. Burada da Kayserili Müslüman genç İstanbul'daki Hıristiyan güzelin babası tarafından verilen ziyafette önce içkiyle sarhoş edilir sonra karşısına çıkarılan kıza duyduğu hayranlıkla ona tutulur. Aynı aldatıp etki altına alma oyunu ertesi sabah da devam eder. Böylelikle Müslüman erkek kahraman dinini terk edip Hıristiyan olur (Kartal 2013: 588-589).

İşret ve eğlencenin hile aracı olarak kullanılmasının bir diğer örneği Zarifi'nin Mihr ü Mâh mesnevisinde geçer. Mesnevi'nin erkek kahramanı Mah

Müslüman, Mihr ise gayrimüslimdir. Mihr'in babası Pervin ve veziri yapılacak bir ziyafet esnasında Mâh'a şerbet yerine şarap içirme tasarılarını uygulamak isterler; ancak durumu fark eden Mâh şarap içmekten vazgeçer (Turhan 1995: 22).

Süheyl ü Nevbahar'da Nevbahar babasının düzenlediği bir bezmde cariyeye kılığına girip sakilik eder. Babasını ve iki erkek kardeşini sarhoş edip kaçar, Süheyl'le buluşur. Böylelikle işret meclisi âşıklardan birinin engelleyici kahramanı aşması için bir nedensellik oluşturur. Benzer nedensellik bağına Behiştî'nin Cemşâh u Âlemşâh'ında da rastlarız. Çin sarayına Mâh şehrinin hâkimi Numan Şah'ın gelin kızı kılığında giren Âlemşâh, Çin fağfurunun oğluyla gerdeğe girmek için hasta olduğu bahanesini öne sürer. Çin sarayında başlayan eğlenceye herkesin kendinden geçecek kadar sarhoş olmasını fırsat bilen Âlemşâh meclistikleri kılıçtan geçirip kaçar (Kartal 2013: 530).

Haşimî tarafından yazılan Mihr ü Vefâ mesnevisinde de Mağrip şahı âşık olduğu Mihr'i elde etmek için adamlarından birinden yardım alır. Mağrip Şahı'nın adamı (Sahire) kılık değiştirip Mihr ile Vefa'nın eğlence meclisine katılır. Herkesi sarhoş ettikten sonra Vefa'yla beraber çok kişiyi öldürür ve Mihr'i de kaçıır (Külekcî 1999: 126).

II. G) Cömertlik Gösterme:

Aşk mesnevilerinde eğlence ortamları arasında ziyafet sofraları da dikkat çeker. Bu sofralar genellikle işret meclisleriyle beraber anılır. Kahramanların bilhassa kutlama veya buluşma zamanlarında kurdukları bu sofralarda birbirinden farklı ve oldukça çeşitli yemek, tatlı, içecek, çerez, meyve vs adları zikredilir. Sofralar gayet zengin olup hizmet edenlerden, sofrayı düzenleyenlere kadar her şey mükemmellik içinde tasvir edilir. Bütün bunlar kahramanların dünyevi makamlarıyla onlar için çizilen ideal kişiliklerin bir karşılığıdır. Her türlü olumlu vasfa sahip bu kahramanlar cömertlikte ve eğlenceyi bilmekte de eşsizdirler. Konuya uygun ve adeta Osmanlı sofralarında yer alan yemek, tatlı, içecek ve çerez adları ve çeşitlerine dair önemli bilgiler ihtiva eden eserlere Lami'î Çelebi'nin mesnevileri örnek verilebilir.

Lami'î Çelebi'nin Ferhat ile Şirin, Veyse vü Ramin ve Vamık u Azra mesnevilerinin bazı bölümlerinde ziyafet sofraları dikkat çeker. Bu sofralar son derece idealize edilmiş tablolarla betimlenir. Sofralarda adeta bir tek kuş sütü eksiktir. Sofraları hazırlatanların ortak özellikleri ise toplumsal tabakalaşmanın üst katmanlarında yer alan padişah, şehzade, banu, prenses gibi kahramanlardır. Bu sofralardaki tasvirlerin surnameler ve suriyelerde bahsi edilen şehzade veya prenses düğünleriyle pek çok benzerlikleri ve ortaklıkları vardır. Örneğin Vamık u Azra'da Vamık ile Azra'nın düğün merasimlerinde tasviri yapılan düğün eğlenceleri ve ziyafet sofralarının hayalden ibaret olmadığını belirten Lami'î Çelebi bütün bu anlattıklarının Sadrazam Makbul İbrahim Paşa'ının düğününde görünenlerin yanında adeta denizde damla bile olmadığını belirtir:

Âsaf-ı sâhib-kırânun bir nazar
Sûrı tertîbini seyr itdiyse ger
Kıssamı anlar güneşden zerredür
Sözlerüm bilür denizden katredir (Ayan 1998:487)

Mesnevilerde neredeyse her türlü özelliğiyle mükemmellik arz eden kahramanların ikram ve cömertlik hususunda da timsalî kişiliklerine uygun nitelikleri göze çarpar.

SONUÇ

Aşk mesnevileri aşk hadisesi etrafında iki ana kahraman ve bu kahramanlara bağlı kişilerin mücadelelerini, çatışmalarını ve eylemlerini konu edinir. Eser kurgularında aşka dair olayların başlaması, kahramanların türlü hallerinin ortaya konması, yaşanan hadiselerle ilgili yorumlar yapılabilmesi için oyun ve eğlenceler de olay örgüsüne dâhil edilir. Oyunlar ve eğlenceler sadece dekoratif bir unsur değil aynı zamanda şairin tasvir ve buna bağlı olarak söz ustalığındaki gücünü ortaya koymak, oyun (lu'b) ve eğlence kelimeleri etrafında dini-didaktik çerçeveli hayat dersi vermek ve toplumsal zihniyette yer alan ideal dünyada ideal kişiliklerin belirmesine uygun atmosfer oluşturmak için mesnevilerde vak'anın bir parçası olur.

KAYNAKLAR

AKALIN, Mehmet (1975). *Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd İnceleme-Metin*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

AKTAŞ, Şerif (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

AYAN, Gönül (1998). *Lâmi'î Vamuk u Azra İnceleme-Metin*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

AYAN, Hüseyin (1979). *Şeyhoğlu Mustafa Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd) İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

BOURNEUR, Roland - QUELLET, Real (1989). (Çev: Hüseyin Gümüş), *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Ankara.

DEMİREL, Şener. Behiştî'nin Heft-Peyker Mesnevisi. <http://ekitap.kultur.gov.tr> 12/10/2012

DUYMAZ, Ali (2004). *İncil ile Furkan Arasında Bir Aşkın Hikâyesi: Kerem ile Ash*, Doğu Batı Yayınları, S: 26. Ankara.

İNCE, Adnan (2000). *Cem Sultan Cemşîd ü Hurşîd*, TDK Yayınları, Ankara.

KAPLAN, Mehmet (1991). *Türk Edebiyatı Üzerinde İncelemeler III (Tip Tahlilleri)*, Dergah yay., İstanbul.

KARTAL, Ahmet (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.

KAZAN, Şevkiye (1997). Hamidizade Celilî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Hüsrev ü Şirin Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin), *Süleyman Demirel Üniv. SBE, yüksek lisans tezi*, Isparta.

KÜLEKÇİ, Numan (1999). *XI-XX. Yüzyıllar El yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, Aktif Yayıncılık, Erzurum.

ONUR, Naci (1991). *Yusuf u Züleyha Hamdi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRK, Murat (2009). Lami'î Çelebi'nin Veyse vü Ramin Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sadeleştirme), *Atatürk üniversitesi, SBE. Doktora tezi*, Erzurum.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

TEKİN, Mehmet (2006). *Roman Sanatı-1 (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TURHAN, Vedat Nuri (1995). Çorlulu Zarifî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkitli Metni, *Atatürk Üniversitesi, SBE, yüksek lisans tezi*, Erzurum.

ULUDAĞ, E. (2013). *Salâmân ve Absâl*, Büyüyen Ay yayınları, İstanbul.

ÜNVER, İsmail (1986) "Mesnevî", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)

YAVUZ, Kemal. Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrı (Gülşen-Nâme) Metin ve Aktarma, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr (erişim tarihi: 05/01/2014).